

ISTORIE MODERNĂ ȘI CONTEMPORANĂ

PRACTICI VESTIMENTARE ÎN ȚARA ROMÂNEASCĂ LA ÎNCEPUTUL SECOLULUI AL XIX-lea

MARIN TOMA*

Arta pe om și funcțiile costumului. Veșmintele și modul lor de utilizare au generat în ultima perioadă de timp folosirea sintagmei „arta pe om”¹ ca reprezentând cumulul de elemente care oferă privitorului imaginea de sine a unei persoane. Aceste elemente sunt trăsăturile naturale ale persoanei, coafura, machiajul, costumația și podoabele. Frumusețea naturală-fizicului unei persoane a constituit subiectul constant al cărților de gen de-a lungul ultimelor secole. Astăzi, cei interesați în a avea o înfățișare cât mai corectă și mai plăcută în societatea pe care o frecventează pot învăța de la specialiști care sunt veșmintele care îi avantajează în funcție de caracteristicile corpului lor fizic: înălțime, greutate, tipul feței sau al siluetei, culoarea pielii etc. Eventualele mici „defecte” ale acestor trăsături naturale pot fi îndreptate prin folosirea corectă a vestimentației, precum și prin utilizarea de „măști” (barba sau și mustața, coafura sau diferitele accesorii). Scopurile acestei „deghezări” sunt binecunoscute: să farmece, să cucerească, să sperie, să impună respect, să inspire milă etc.

De cele mai multe ori, atunci când se încearcă prezentarea unei istorii a vestimentației, este necesară și realizarea conexiunii evidente dintre îmbrăcăminte și lux. Existența legilor somptuare, nu numai în Occident (Franța sau Spania², spre exemplu), ci și în secolul al XVIII-lea valah ne demonstrează rolul social extrem de important pe care îl avea veșmântul³. „Arta pe om” a fost înainte de toate un mod de comunicare⁴. Prin intermediul costumului, purtătorul își arăta rangul social, precum și puterea sa financiară.

În secolul al XVIII-lea, în Țara Românească, fiecare funcționar era obligat să poarte un anumit costum completat de turbanul care avea dimensiuni și forme precise pentru fiecare funcție publică. Diferența socială, statutul și prestigiul fiecărui rang erau întărite de elemente vestimentare și de utilizarea unor culori diferite. În plus, opțiunile pentru moda de tip oriental sau occidental continuau să fie respectate, demonstrând

* Asociația Grupul pentru Educație și Ecologie Argeș.

¹A. Nanu, *Artă, stil, costum*, București, Editura Noi Media Print, 2007, pp. 12-19. A se vedea și Jen Jones, *Fashion History: Looking Great Through the Ages*, Capstone Press, 2007, 32 pp.

²J. Sempere y Guarinos, *Historia del luxo, y de los leyes suntuarias de España*, vol. I-II, Madrid, 1788.

³Al. Alexianu, *Mode și veșminte din trecut.*, vol. II, București, Editura Meridiane, 1987, pp. 82-85.

⁴A se vedea pentru identificarea vestimentară a unui simbol cu o anumită cauză exemplul cocardei revoluționare franceze, analizat de Jean Marc Devocelle, *La cocarde directoriale: dérives d'un symbol révolutionnaire*, în „Annales historique de la Révolution française”, vol. 289, nr. 1, 1992, pp. 355-366.

existența unei societăți în tranziție bazată pe coexistența mai multor modele vestimentare. Pentru a exemplifica cele afirmate mai sus redăm mai jos dispozițiile domnitorului Alexandru Ghica privind uniforma funcționarilor, datând din 7 septembrie 1834: „Toți boierii de întâiul rang, începând de la vel ban și până la vel cămăraș, după vechiul obicei și după îndatoratul decorum al acestui Prințipat, va purta în zile însemnate îmbrăcăminte de paradă.

Câți din boierii acestui rang țin portul cel vechiu, vor purta la zile de paradă gugiumanuri de samur cu fundul roșu, ferigele sau contosuri iarna, neavând însă asemenea podoabe vor purta nuanțe de cînste cu cusături la guler după forma literei A. Iar cei ce au primit port europinesc, vor purta iarăși la zile de paradă capele în trei colțuri cu pană albă pă marginea ei, uniformă de postav civit cu cusături la guler, mâneci și buzunări, după forma litera V, care cusături pentru cei halea va fi pe catifea neagră și cu bumbi de metal, cu marca țării, pantalon de cazimir alb, asemenea și jiletcă cu bumbi mititei, având marca țării, crevată albă și sangă civilă atârnată în eșarpă, fundă de fir galben; câți însă din boierii aceștia vor sluji divaniști ori cum le va fi portul, în seante și la zile de paradă vor avea după datorie mantale de cînste negre cu guler cusut cu fir, după forma litera D și bastoane de dregătorii ce au.

Boierii de la vel culcer în jos, vor purta cel ce să obișnuia din vechime la zile de paradă; câți însă din acești boieri vor fi luat port europinesc, pe câtă vreme vor fi în slujbe lucrătoare de orice dregătorie vor purta uniforma, însă de la vel clucer până la vel comis, guler, după forma litera V și la mâneci mărgioara acelu guler, pălăria fără pană împrejur pantalonii și jiletcă de cazimir alb, șapca cum mai sus s-au zis, iar de la sârdar mai jos numai marginea gulerului cusută, pălăria tot ca acei mai sus, pantalonii civilii. Pă lângă demarcația ce s-au dat până aci acestor cusături să osibește însă partea judecătorească din cea administrativă: cea dintâiu primind cusăturile cu fir galben și cea de a 2-lea cu fir alb. Câți amployați vor fi în slujbă lucrătoare și nu vor avea rang vor purta frac civit cu năsturi de metal cu marca țării și capela rătundă⁵.

O incursiune în moda valahă a acelor vremuri mai poate cuprinde un studiu al moravurilor, o privire asupra saloanelor și a balurilor oficiale, o istorie a interioarelor și a mobilei, o documentare necesară despre tipul de muzică asociat hainei, însă și „vizionarea” legăturii dintre spectacol și veșmânt⁶.

În ceea ce privește funcțiile costumului, Adina Nanu a identificat mai multe tipuri în raport cu protecția oferită, cu destinația sa și cu rolul de comunicare vizuală pe care îl îndeplinește⁷. Deși aceste trei criterii par a reprezenta și o evoluție în timp a costumului, principalul motiv al existenței sale fiind acela de a-l proteja pe cel care îl poartă împotriva naturii (frig, îngheț, căldură, vânt, ploaie) și împotriva atacurilor (cum este cazul armurilor), de fapt ele au fost îndeplinite în același timp pe tot parcursul existenței umane. Desigur, au suferit numeroase modificări odată cu creșterea și diversificarea nevoilor personale și a gusturilor⁸.

⁵Vl. Diculescu, *Viața cotidiană a Țării Românești. 1800-1848*, Cluj-Napoca, Editura Dacia, 1970, p. 67-68.

⁶A. S. Ionescu, *Modă și societate urbană în România Epocii Moderne*, București, Editura Paideia, 2006, p. 18-22.

⁷A. Nanu, *Arta pe om. Look-ul și înțelesul semnelor vestimentare*, București, Editura Compania, 2007, p. 7-13; 78-79, 110-112.

⁸F. Regnault, *L'Evolution du costume (17e conférence transformiste)*, în „Bulletins de la Société d'anthropologie de Paris”, vol. 1, nr. 1, 1900, pp. 329-344.

Criteriul destinației unui obiect vestimentar conține două sensuri. Primul dintre ele a apărut odată cu diversificare activității umane și a fost utilizat pentru a realiza o anumită muncă specializată (uniforma soldatului, a medicului, a pompierului, iar mai nou a cosmonautului sau a scafandruului). Cel de-al doilea sens este ilustrat de momentul cotidian în care veșmântul este purtat. Astfel, există vestimentație de zi, de noapte, lenjerie de noapte, precum și costume pentru anumite momente speciale (vizite, plimbări, serbări, serate, baluri etc.).

Rolul costumului de a comunica vizual identifică purtătorul în cadrul societății sale⁹. El decodifică privitorilor funcția și rangul social al celui sau a celei din fața lor¹⁰. S-a spus, pe bună dreptate, că uniforma denotă funcția și nu personalitatea. În același timp, ea îndeplinește toate cele trei criterii enunțate mai sus. Protejează trupul împotriva naturii și a diverselor atacuri, este destinată a fi purtată în timpul exercitării funcției respective și comunică vizual tuturor poziția socială a celui care o poartă¹¹.

Atunci când apreciem sau ne manifestăm o totală sau parțială dezaprobare față de silueta unei persoane, motivele pentru care luăm o astfel de poziție sunt de natură matematică: un raport cât se poate de clar între dimensiune și proporții. Verticalul, simbolizând elanul gotic al arborelui care crește sau al gândului care se înalță se opune liniilor orizontale care sunt caracteristice trupurilor greoaie, inerte. Pe aceeași direcție se înscriu și cele două modele de siluete, ale cărui denumiri sunt preluate tot din matematică: convexe și concave¹².

Amplificarea ținutei se realiza pentru probarea statutului social prin perne, coroane, peruci umflate, folosirea de baldachine pentru tronuri, tocuri înalte, tălpi groase, haine cu trenă etc. Subțierea siluetei se obținea prin sublinierea părților care erau subțiri de la natură: gâtul, prin degajare, ridicând părul și adâncind decolteul, gulere strânse, cilindrice; talia, strânsă într-un corset mascat de o centură lată; brațele dezgolite sau cu mâneci strâmte; picioarele, prin purtarea unor ciorapi lungi și a pantofilor cu vârf ascuțit. În imaginea pe care fiecare persoană era interesată să o transmită celor din jur, un rol deosebit de important era acela al culorilor veșmintelor. Astfel, roșul simboliza energia și dragostea, albul era expresia purității, în timp ce negrul era întruparea misterului, a nopții și a morții. Desigur, pentru a face o impresie puternică, nu numai culoarea hainelor era extrem de importantă, un aspect la fel de esențial era realizarea acordului cromatic dintre culoarea pielii, ochilor și a părului¹³. În contextul acoperirii trupului cu veșminte într-o măsură mai mare sau mai mică, chipului îi revine un rol de seamă în individualizarea persoanelor în raport cu ceilalți semenii. El este supus celor mai mari schimbări. Schimbările care se pot aduce chipului uman sunt pieptănătura părului, aranjarea măștilor naturale - barba și mustățile, coafarea părului și machiajul¹⁴. Pălăria, un accesoriu al chipului, a

⁹Odile Blanc, *Histoire du costume : l'objet introuvable*, în „Médiévales”, vol. 14, nr. 29, 1995, pp. 65-82.

¹⁰Yves Delaporte, *Le Signe vestimentaire*, în „L'Homme”, vol. 20, nr. 3, 1980, pp. 109-142.

¹¹Irene Turnau, *Varsovie au XVIIIe siècle : les costumes bourgeois*, în „Annales. Économies, Sociétés, Civilisations”, vol. 16, nr. 5, 1960, pp. 1127-1137.

¹²Adina Nanu, *Arta pe om...*, pp. 50-51.

¹³*Ibidem*, pp. 51-58. A se vedea și Michel Pastoureau, *L'Eglise et la couleur, des origines à la Réforme*, în „Bibliothèque de l'école des chartes”, vol. 147, nr. 1, 1989, pp. 203-230.

¹⁴A se vedea și Jean Poirier; Patrick O'Reilly, *L'évolution du costume*, în „Journal de la Société des océanistes”, vol. 9, nr. 9, 1953, pp. 151-169.

reprezentat mereu un cod precis, acceptat și respectat, prin care se identifica locul fiecărei persoane în cadrul societății; un semn de deosebire a celui care se bucura de o anumită funcție în stat (forma ei a variat în timp și spațiu de la tiare și pene la coroane și turbane). Pentru a obține un efect vizual mai impunător se recurgea la supradimensionarea pălăriilor realizată prin materiale rigide (coroane, căști de metal) și apretate (ișlicul sau jobenul pe carton) și prin acumulare de țesături (suprapunere și drapare, ca în cazul turbanelor și încrețire și plisare, așa cum întâlnim la bonete).

Prin urmare, nu greșim afirmând că idealul uman, la nivelul elitei conducătoare a principatului Țării Românești, putea fi caracterizat prin corpolență, verticalizarea siluetei, a veșmintelor lungi și largi, și lux. Identificăm aici una dintre constantele modelului cultural vestimentar românesc prezent la nivel elitar pe parcursul secolului al XVIII-lea. El va supraviețui în forme diminuate spre începutul secolului al XIX-lea, când modelul occidental va începe să câștige teren cu o mai pronunțată receptivitate în rândul mediului feminin. Treptat, vom asista la o coabitare a elementelor vestimentare specifice unui model, cu practici tributare unui alt model. Este relevant exemplul Saftei Ipsilanti, soția domnitorului Constantin Ipsilanti, care îmbrăcată cu o rochie franțuzească, special pentru a primi în audiență pe soția consulului francez, Christine Reinhard, o întâmpină pe aceasta așezată pe divan, invitându-și oaspetele să i se alăture, deși exista o flagrantă neconcordanță funcțională între piesa de mobilier oriental și complicata toaletă occidentală¹⁵.

Influența orientală asupra veșmintelor purtate de boierii români de-a lungul a două secole este considerabilă și în ceea ce privește terminologia întrebuițată, inclusiv în domeniul vestimentar¹⁶: anterior¹⁷ (tc. anteri); atlas¹⁸ (tc. atlas); basma¹⁹ (tc. basma); boccea²⁰ (tc. bohça); biniș²¹ (tc. biniș); caftan²² (tc. kaftan); capot²³ (tc. kapot); ceacșiri²⁴ (tc. Çakşır); ceapraz²⁵ (tc. çapraz); ceatma²⁶ (tc. çatma); cepchen²⁷ (tc. çepken); ciorap²⁸ (tc. çorab); cioareci²⁹ (tc. çaryk); chimir³⁰ (tc. kemer); dirmea³¹ (tc. dürmë); dulamă³² (tc. dolama); fotă³³ (tc. fota); giubea³⁴ (tc. ğubbë); ilic³⁵ (tc. yelek); libadea³⁶

¹⁵ Adrian Silvan Ionescu, *Mișcarea artistică oficială în România secolului al XIX-lea*, Noi Media Print, 2008, p. 23.

¹⁶ A se vedea pentru comparație și Jan Reychman, *Les influences orientales en Pologne et dans les pays limitrophes à l'époque des «Lumières»*, în „Annales. Économies, Sociétés, Civilisations”, vol. 20, nr. 3, 1965, pp. 537-546.

¹⁷ Academia Română, *Micul dicționar academic*, vol. I, București, Editura Univers Enciclopedic, 2003 (în cont. MDA), pp., 88.

¹⁸ *Ibidem*, p. 161.

¹⁹ *Ibidem*, p. 217.

²⁰ *Ibidem*, p. 288.

²¹ *Ibidem*, p. 269.

²² *Ibidem*, p. 356.

²³ *Ibidem*, p. 378.

²⁴ *Ibidem*, p. 454.

²⁵ *Ibidem*, p. 456.

²⁶ *Ibidem*, p. 458.

²⁷ *Ibidem*, p. 469.

²⁸ *Ibidem*, p. 532.

²⁹ *Ibidem*, p. 523.

³⁰ *Ibidem*, p. 497.

³¹ MDA, vol. II, 2002, p. 174.

³² *Ibidem*, p. 237.

(tc. libade); mahrama³⁷ (tc. mahrama); papuc³⁸ (tc. papuș); șalvari³⁹ (tc. șalvar); șavana⁴⁰ (tc. șebane) și testemel⁴¹ (tc. destemal).

După cum se poate observa din lista de cuvinte, unele dintre ele se referă fie la denumiri de articole vestimentare, fie la materiale din care se pot confecționa veșminte. Numărul cuvintelor românești preluate din limba vorbită în Imperiul Otoman a fost mult mai mare, dar unele dintre ele s-au uitat, istoria modei în Țara Românească parcurgând destul de repede, la începutul secolului al XIX-lea, drumul dinspre giubeaua orientală spre fracul occidental.

Boierul român între Orient și Occident. Încadrat ca un model cultural legat de structura societății, boierul român din punct de vedere social poate fi descris plecând de la mai multe ipostaze: boierul ca om de stat, pregătit de mic copil și înzestrat cu aptitudinile necesare desfășurării diverselor însărcinări primite în calitate de dregător domnesc; boierul-iubitor de cultură prin pregătirea sa intelectuală și prin aplecarea spre muzică și artă; boierul-om de societate, participant la dineuri, baluri și serbari; boierul-filantrop; boierul-ctitor de școli și biserici. Aceste ipostaze enumerate mai sus nu pot fi analizate separat, ele se întrepătrund pentru a ne oferi o imagine cât mai apropiată de cea reală a rolului jucat de boierii români în societatea românească pe durata epocii fanariote.

Din punct de vedere social, stilul de viață oriental începe să fie introdus în spațiul valah, odată cu primele domnii fanariote⁴², la începutul secolului al XVIII-lea. Treptat, idealul uman se schimbă și el, urmând tendințele elementelor politice conducătoare. Cel masculin este dominat de corpolența boierilor, de bărbile lor imense, de hainele ample și de siluetele supradimensionate prin întrebuițarea turbanului. Purtarea acestor haine largi, lungi, împreună cu șalvari transforma boierul român într-o persoană statică, și, implicit, greoaie.

Deși mai receptivă la noile mode vestimentare din Occident, boieroaițele din Țara Românească au adoptat și ele idealul oriental de frumusețe⁴³. Acesta se manifesta de cele mai multe ori prin proeminența pântecului, considerată a fi o „virtute” fără de care o domnișoară nu era suficient de demnă pentru a se prezenta în societate⁴⁴. Prin comparație cu realitățile vestimentare din Țara Românească, Imperiul Otoman oscila în privința costumelor musulmanelor între două extreme: ascunderea totală în public și dezvelirea în intimitate⁴⁵. De cele mai multe ori, hainele femeilor turce reliefau, mai puternic decât cele ale româncelor opulența formelor, prin curbele largi, rotunjite de

---

³³*Ibidem*, p. 456.

³⁴*Ibidem*, p. 545.

³⁵MDA, vol. III, 2003, p. 22.

³⁶*Ibidem*, p. 355.

³⁷*Ibidem*, p. 457.

³⁸*Ibidem*, p. 892.

³⁹MDA, vol. IV, 2003, p. 738.

⁴⁰*Ibidem*, p. 734.

⁴¹*Ibidem*, p. 904.

⁴²A. Nanu, *Artă, stil, costum...*, pp. 176-179.

⁴³A. S. Ionescu, *Modă și societate urbană...*, pp. 93-100.

⁴⁴A. Alexianu, *op. cit.*, pp. 120-124.

⁴⁵A. Nanu, *Artă, stil, costum...*, p. 175.

faldurile bluzelor și ale șalvarilor⁴⁶. În niciun moment al istoriei vestimentare românești nu a existat cerința ca femeile să își acopere fața, dar, aproape niciodată ele nu își arătau picioarele. Spre sfârșitul secolului al XVIII-lea, ținutele de seară ale româncelor au fost decoltate, iar coafurile preluate din ultimele numere ale revistelor de modă apărute la Paris, însă ele nu și-au „permis” să-și arate picioarele goale.

Prezența influențelor orientale în stilul vestimentar valah este dublată de fascinația luxului întâlnit în rândul marilor familii boierești. Aceste persoane mondene ale societății din Țara Românească cheltuiau sume exorbitante de bani pentru a-și achiziționa cele mai scumpe și mai frumoase materiale existente. Potrivit unui catastif din 10 iulie 1783, bijuteriile domniței Catinca erau evaluate la suma de 4500 de groși⁴⁷. Lista cuprinde o pereche de butoni cu diamante, un inel cu briliant, un inel de smarald, o pereche de cercei cu smarald și o cingătoare de aur. Pe aceeași listă, fără a ni se preciza prețul, mai regăsim opt blănuri, șaluri indiene de diferite culori, 6 rochii, un anteriu, lenjerie de corp, un testemel, o cămașă de baie etc. Pentru a avea o idee cât mai cuprinzătoare despre bogăția și luxul acestor boieri valahi vom enumera bijuteriile vândute la mezat după moartea vistiernicului „sinior Văcărescu”: o pereche de *paterimă* cu mărgăritare, 4 inele cu briliante, paftale cu briliante, 2 tabachere de aur, un inel cu rubin, un iatagan împodobit cu briliante și altul din aur, ceasuri de aur și argint, un șirag de aur, inele în safir și smarald, cercei din smaralde etc., evaluate la aproximativ 25000 de groși⁴⁸.

Informații extrem de prețioase cu privire la vestimentația boierilor români ne sunt oferite de scrierile călătorilor străini care au avut prilejul să îi întâlnească și admire. Apreciind în mod deosebit cultura boierilor noștri care vorbeau greaca, germana, franceza și limba rusă, francezul Auguste de Lagarde⁴⁹, ne scrie și despre portul lor ce se aseamăna cu cel turcesc, cu excepția turbanului pe care nu aveau voie să îl poarte și pe care îl înlocuiau cu un calpac: „Boierii învățați vorbesc de obicei mai multe limbi: nu rareori îi vezi vorbind, pe lângă a lor, grecește, rusește, nemțește și franțuzește. La București oamenii sunt foarte frumoși; bărbații, sub uriașele calpace pe care le poartă și care îi desfigurează, au trăsături virile și regulate. Femeile sunt drăguțe și cele mai multe sunt pline de calitate...portul boierilor se aseamănă cu cel al turcilor, în afara turbanului pe care nu au voie să-l poarte; îl înlocuiesc prin acest calpac, un fel de bășică în formă de pară, acoperită cu blană de miel de culoare cenușie sau neagră, cu o circumferință nu mai mică de trei picioare și cu înălțimea de aceleași proporții. Portul țăranilor este întocmai ca acela al dacilor înfățișați pe columna lui Traian de la Roma. Îmbrăcămintea femeilor seamănă întrucâtva cu cea a grecoaicelor de la Constantinopol la care adaugă o mai mare cantitate de bijuterii; dar acum numai femeile în vârstă și cele ale boierilor de clasa a treia o mai folosesc. Celelalte urmează

⁴⁶*Ibidem*.

⁴⁷M. Caratașu, *Documentele Văcăreștilor*, București, 1975, p. 63.

⁴⁸*Ibidem*, pp. 75 și 77.

⁴⁹Auguste Marie Balthazard Charles Pelletier, conte de Lagarde (1780-?), a participat activ la mișcările politice și militare europene generate de revoluția franceză, luptând atât de partea Franței, cât și a Rusiei. Cu ocazia drumurilor dinspre Paris spre Moscova și retur a călătorit și prin țările române. Impresiile sale au fost redactate și publicate sub forma unor scrisori către prietenul său Jules Griffith.

moda de la Paris și Viena și se întrec în ce privește gustul și cochetăria cu elegantele din capitalele noastre⁵⁰.

Un alt fin observator al realităților românești, consulul englez Wilkinson⁵¹, considera portul boierilor ca fiind unul eronat pentru că era integral tributar modelului vestimentar turcesc, cu excepția celui al femeilor care adăugau luxoașelor și elegantelor veșminte occidentale, bijuteriile Orientului: „Portul național al boierilor nu se deosebește de acela al claselor superioare din Turcia, cu singura deosebire a turbanului pe care îl înlocuiesc cu un fel de căciulă de o înălțime neobișnuită numit calpac, făcută din blană de astrahan cenușie, de forma unei pere. Este gol <pe dinăuntru> și partea cea mai mare are o circumferință de vreo trei picioare și o înălțime în raport cu aceasta. Este un acoperământ de cap pe cât de urât pe atât de caraghios și nu este deloc potrivit cu frumusețea și bogăția restului costumului. Femeile se îmbracă întrutotul după moda europeană, dar ele combină modele cu bogăția orientală și cu mulțimea podoabelor. În general, ele nu sunt prea frumoase; dar această lipsă de <frumusețe> este compensată de multă grație naturală, de o fire veselă și de o deosebită eleganță de forme⁵².

Britanicul Robert Porter⁵³ apreciază calitățile fizice ale românilor, atât femei, cât și bărbați, deși se amuză copios pe seama căciulilor purtate de români, după model turcesc, ca de altfel întreaga costumație. Porter remarcă însă faptul că femeile din înalta societate a Țării Românești se îmbrăcau după model francez și nu oriental: „Costumul obișnuit era cel turcesc din brocart de toate culorile, cu broderii și tivit cu blănuri; până aici totul era bine, dar uriașa căciulă valahă îi făcea caraghioși. Căciula e asemănătoare unei pompe cu o circumferință de 3 picioare și de o înălțime de asemenea uriașă. Materialul este blănița argintie a mielului de Buhara; în vârf are niște găetane care ajută pe cel ce o poartă să o scoată când vrea să salute o cunoștință. Acest mic adaos e de culoare verde la toți, cu excepția familiei domnitoare care îl are alb. Căciula rangurilor inferioare este în același fel, dar nu atât de mare, având o creastă ca o perniță pătrată acoperită cu pânza neagră. Toți par a avea atâta greutate pe cap încât ți-e milă să te uiți la ei, dar numai după ce ți-a trecut primul îndemn - acela de a râde de un asemenea caraghioslăc. Românii de toate rangurile sunt foarte plăcuți la înfățișare, bine făcuți, cu trăsături frumoase și cu o expresie cât se poate de blândă...Femeile sunt cât se poate de drăguțe, blânde și vioaie; deoarece au renunțat la costumul național și arată ca niște elegante pariziene⁵⁴.

⁵⁰ Călători străini despre Țările Române în secolul al XIX-lea, vol. I, București, Editura Academiei Române, 2004, pp. 564-565.

⁵¹ William Wilkinson a fost al doilea reprezentant diplomatic al Marii Britanii în principate (1814-1818). Memoriile sale sunt publicate în lucrarea *An Account of the Principalities of Wallachia and Moldavia with various political observations relating to them*, Londra, 1820.

⁵² Călători străini..., vol. I, p. 640.

⁵³ Sir Robert Ker Porter (1777-1842), pictor de profesie-a pictat în special scene de bătălie, a lucrat o perioadă la curtea țarului Alexandru I. Călătorește mult în întreaga lume, de câteva ori îndeplinind și funcții diplomatice din partea Marii Britanii. Notele sale despre Țara Românească și Moldova sunt publicate în volumul *Travels in Georgia, Persia, Armenia, Ancient Babaylonia etc. during the years 1817, 1818, 1819 and 1820*, Londra, 1822.

⁵⁴ Călători străini..., vol. I, pp. 806-808.

Atunci când analizează veșmintele boierimii românești, francezul Francois Recordon⁵⁵ începe relatările sale referindu-se la luxul acestora și la faptul că îmbrăcămintea îi putea costa trei sau patru mii de franci, fără a mai aduna și costul bijuteriilor. O asemenea sumă se datora în special blănurilor cumpărate din Rusia și diferitelor șaluri aduse de negustori din India: „Vei recunoaște că unor persoane cu asemenea venituri le este îngăduit să facă oarecare lux. Cei mai mulți dintre ei duc o viață de mare strălucire, mai cu seamă în îmbrăcămintea scumpă, slugile numeroase și echipajele splendide. Trebuie să știi mai întâi că îmbrăcămintea unui boier sau nobil din Țara Românească, fără giuvaeruri, costă de obicei până la trei sau patru mii de franci; ea constă mai întâi dintr-un ișlic de blană cu părul foarte scurt și creț, de formă aproape sferică și care are o circumferință de cel puțin cinci picioare; la ceremoniile mari poartă o altă căciulă de samur în forma unui cilindru puțin turtit, al cărui fund este făcut din stofă de culoare roșie și niciodată albă, aceasta din urmă fiind rezervată numai domnilor, care au singuri dreptul s-o poarte, ca și turbanul. Sub căciulă boierii au o tichie roșie pe care nu și-o scot niciodată și care ascunde puținul păr pe care nu și-l rad. Peste cămașa de mătase și ceacșării roșii terminați cu tuzluci galbeni de saftian poartă o veste lungă turcească ce coboară până la călcâie și pe care o strâng în jurul mijlocului cu un șal de India. Iarna acoperă această vestă cu două sau chiar cu trei haine îmblănite de samur sau alte blănuri foarte scumpe. În sfârșit, încălțăminte constă din cizmulițe sau papuci galbeni pe care obișnuiesc să-i lase la ușa apartamentului, mai ales dacă acolo sunt așternute covoare”⁵⁶.

În privința hainelor purtate de boieroaice, Recordon admiră rochiile albe, șalurile frumoase, scurtele de blană, băsmăluțele de muselină, ciorapii din bumbac, bijuteriile scumpe (cercei, medalioane, inele etc.): „Îmbrăcămintea boieroaicelor nu este cu nimic mai prejos de aceea a soților lor; de obicei sunt îmbrăcate într-o rochie albă, împodobită la poale cu o broderie lată. Dantelele cămășuței care le ascunde gâtul ies frumos în evidență pe șalul frumos sau pe eleganta scurtă de blană pe care o poartă iarna. Găteala capului, pentru care par să aibă mult gust și care nu le vine rău, este formată dintr-o băsmăluță de muselină imprimată, împodobită de cele mai multe ori cu broderii și în care își înfășoară capul în mai multe feluri, dar având întotdeauna grijă să li se vadă părul și ca nodul elegant al băsmăluței să scoată în evidență frumusețea carnației. Niște gingași conduri peste un ciorap subțire de bumbac constituie încălțăminte cea mai obișnuită. În sfârșit, ar fi de prisos să-ți spun că poartă tot soiul de bijuterii din cele mai scumpe, precum cercei, coliere, medalioane și inele...”⁵⁷.

Veșmintele au fost și vor fi întotdeauna purtătoarele unui mesaj, imaginea poziției sociale a celui care le poartă. Prin urmare, boierii români erau cât se poate de atenți în ceea ce privește felul în care se îmbrăcau și în care se prezentau în fața celorlalți. Constrânși într-o anumită măsură să respecte modelul vestimentar oriental din cauza realităților sociale și politice, boierii români au ales să compenseze această limitare printr-un lux care i-a pus nu de puține ori în poziții divergente cu domnitorii

⁵⁵Francois Recordon (1795-1844) și-a urmat în 1815 la București tatăl, negustor cunoscut în capitala Țării Românești. Aici, tânărul francez devine secretarul de limbă franceză al domnitorului Caragea. După moartea tatălui său și evenimentele revoluționare din 1821, Francois Recordon se întoarce în Franța unde își publică memoriile despre viața sa printre români. Cartea este dedicată domnitorului Gheorghe Caragea.

⁵⁶*Călători străini...*, vol. I p. 679.

⁵⁷*Ibidem*, pp. 679-680.

fanarioți. Nesupuse rigorilor de ordin politic, boieroaicele noastre au fost mult mai receptive la moda vestimentară occidentală pe care au îmbinat-o cu cea orientală.

Modelul cultural vestimentar țărănesc: tradiție și românitățe. Întreaga viață își desfășoară etapele de cele mai multe ori în ambianța unei locuințe și în micul univers care o înconjoară. Nicăieri acest adevăr nu a fost mai evident ca în lumea țăranului român. Lăcaș și martor al sensibilității sale, adăpost al momentelor cruciale ale existenței, aceea locuință, adesea îngropată în pământ a reprezentat temelia societății românești. Trecerea de la palat la colibă este dificilă și în scris, nu doar în realitate. Nicio încercare de prezentare a modelului cultural al țăranului român nu este lipsită de provocări, principală fiind lipsa informațiilor. La aceasta se adaugă tipologia deja clasică la care s-au raportat majoritatea referirilor la lumea satului românesc și anume asuprirea la care țăranii erau supuși și greutatea achitării tuturor taxelor care le reveneau potrivit legilor. La confluența dintre oriental și occidental, elitele nu pot fi în niciun caz păstrătoare ale identității sociale românești. Cu siguranța, aceasta poate fi întrezărită doar în țăranul român.

Deși supuse unui subiectivism evident, generat de cele mai multe ori de necunoaștere, relatările călătorilor străini reprezintă nu numai o sursă bogată de informații pentru orice aspect al cotidianului din țările române, ci și un barometru al evoluției culturii și civilizației românești din acele vremuri. Potrivit relatărilor italianului Felice Caronni⁵⁸, românii erau bărbați chipeși, înalți, cu părul lung și cu mustați și barbă (după vârsta de 50 de ani). Îmbrăcăminte lor era formată dintr-o cămașă largă, purtată peste ȳari și strânsă la mijloc de un brău unde erau atârinate batista, tutunul, banii și cuțitul. În picioare purtau opinci, iar iarna cizme. Italianul nu își ascunde însă dezaprobarea față de veșmintele românelor, destul de transparente în opinia sa: „Înfățișarea lor este mai mult chipeșă, atât ca înălțime cât și ca proporții. Poartă părul lung, pe care, despărțindu-l pe frunte, îl lasă să cadă pe umeri. Poartă mustață, își rad barba până la 50 de ani împliniți, iar de la acea vârstă nu mai apropie briciul de ea, dimpotrivă; dintre femei foarte puține izbutesc să aibă o înfățișare frumoasă...Portul bărbătesc constă dintr-o cămașă scurtă cu mâneci largi, care nu ajung până la cot, din ȳari lungi, care se strâng deasupra coapselor. O curea de piele strânge totodată cămașa și ȳarii, dar cămașa e pe dinafară. La brău stă atârnată toată zestrea lor: batista, cuțitul, punga cu bani și punga pentru tutun împreună cu cele trebuitoare fumatului. Ca încălțăminte poartă opinci cu curele de piele pentru a le strânge acolo unde trebuie, cam la fel cu sandalele antice sau cu acele „cioce” folosite în munții Abruzzi. Iarna se încălță cu cizme colorate, își acoperă capul cu o pălărie neagră de piele sau cu o căciulă de blană, potrivindu-și un fel de pieptar de postav grosolan alb pe lângă un fel de manta din același postav, atunci când o cere vremea rea... Este ciudat, dar nicidecum atrăgător portul femeilor: de la șolduri în sus numai cămașa îmbracă vara pe femei; ea e închisă pe sub gât, dar aș spune că doar umbrește și nu acoperă sânul care, la cele care au fost mame, se trădează în chip supărător. Pe deasupra fustei poartă un șorț pe dinainte și un altul pe dinapoi. Cizmulițele lor, căci ele se încălță la fel, sunt de safin roșu sau galben - împodobite la sărbători îndeosebi cu cusături; tot cu

⁵⁸Felice Caronni (1747/1748-1815), arheolog și numismat italian, a fost timp de 20 de ani în slujba contelui maghiar Viczay Hedervar-Mihaly, călătorind și în Transilvania unde a luat contact și cu obiceiurile românilor. Impresiile sale de călătorie au fost publicate la Milano în anul 1812.

cusături în culori sunt ornamentate și cămășile lor. Capul fetelor este totdeauna descoperit și cu cosițele lăsate să atârne pe spate; la femei este acoperit cu o pânză de in legată cu panglici, pe care înșiră perle false, mărgean, bănuți⁵⁹.

Wilkinson apreciază că țărani români pe care îi întâlnește și pe care îi descrie sunt coborâți în secolul al XIX-lea de pe columna lui Traian de la Roma. Portul bărbaților era format din opinci din piele de capră, ȋtari, cămașă, dimie, chimir, pieptari, părul lung acoperit de o căciulă din piele de oaie, mustăți, în timp ce femeile purtau o cămașă lungă din bumbac, strânsă pe talie: „Portul ȋtăranilor se aseamănă cu acela al dacilor, așa cum sunt înfăȋșați la Roma pe Columna lui Traian. Picioarele lor sunt acoperite cu opinci făcute din piele de capră. Ei poartă un fel de ȋtari largi care sunt strânși pe mijloc cu un chimir strâmt de piele și se strâmtează mai jos de genunchi. Partea de sus a îmbrăcăminteii lor este alcătuită dintr-un pieptar strâmt și deasupra poartă o bundiță scurtă de dimie groasă și iarna mai pun un cojoc de piele de oaie albă, care le atârna pe umeri ca blăniȋa husarilor. Nu-și taie deloc părul de pe cap, care este împletit răsucit în spate și acoperit de obicei cu o căciulă, făcută din piele de oaie, dar care vara este înlocuită cu o pălărie mare rotundă. Țși rad barba și lasă să le crească numai mustăȋile. Femeile sunt acoperite de la gât până la glezne cu o rochie lungă dintr-o pânză groasă de bumbac, de culoare deschisă, strânsă în jurul mijlocului ca să li se vadă formele. Ele merg de obicei desculȋe și ȋși acoperă capul cu o basma obișnuită, care servește mai degrabă pentru a le strânge părul. În zilele de sărbătoare pun peste cămașa lor obișnuită o rochie colorată de o calitate mai bună; ele o încheie de la mijloc până la gât, în jurul căruia poartă, în chip de podoabă, unul sau mai multe șiraguri de mărgele sau salbe de parale găurite în acest scop⁶⁰.

Pagini cu descrieri amănunȋite despre îmbrăcăminteaa românilor a redactat și călătorul francez Franȋois Recordon. Potrivit acestuia, țărani români se îmbrăcau cu opinci, ȋtari, o cămașă cu găitane, o căciulă din blană de oaie peste care puneau iarna un cojoc din piele de oaie. Mustăȋile lungi ale românilor, deși neȋngrijite, trădau blăndeȋea firii lui: „Dacă încep să descriu îmbrăcăminteaa lor, ȋȋi voi spune că cea a bărbaȋilor este alcătuită aproape numai dintr-o cămașă, dintr-o bundiță lungă și din ȋtari strâmȋi, veșminte care, în afară de cămașă, sunt făcute de obicei dintr-o stofă de lână albă cu cusăturile și tivul împodobite cu mici găitane albastre. Ei poartă o căciulă din blană de oaie, ȋși încing mijlocul cu un brâu care câteodată este de piele, dar de cele mai multe ori este o fâșie lată din stofă de lână de culoare naturală ori vopsită în roșu sau verde; în sfârșit, încăȋȋăminteaa este alcătuită din câteva bucăȋi de pânză grosolană, în care-și înfășoară gamba și laba piciorului, apărând-o pe aceasta și cu opinci. Iarna ȋși pun peste haină un cojoc de piele de oaie sau un suman grosolan cu glugă, cu care ȋși acoperă capul; apoi nu se prea întâmplă să iasă pentru câȋva timp din casă fără să ia cu ei o traistă. Mustăȋile lungi, care le umbresc gura și barba neȋngrijită, lasă totuși să le citești pe faȋă blăndeȋea firii lor⁶¹.

Țn privinȋa țărăncilor, Recordon descrie cămășile acestora împodobite în culori vii peste care legau două fote și la care asortau diverse salbe: „Țmbrăcăminteaa femeilor române este formată, în primul rând, dintr-o cămașă care în partea de sus și la mâneci

⁵⁹ *Călători străini...*, vol. I, pp. 487-488.

⁶⁰ *Ibidem*, p. 649.

⁶¹ *Ibidem*, p. 667.

este încărcată de cusături cu arnici albastru sau roșu; peste cămașă nu poartă nici rochie, nici fustă, ci două fote de stofă destul de groasă, în dungi albastre, roșii și albe sau galbene pe care le leagă una în față și alta dinapoi, lăsând să se vadă frumoasa lor cămașă de care sunt destul de mândre; în sfârșit, se poate spune că femeile de la țară au o anumită eleganță în găteala lor, mai ales când au pe cap o băsmăluță care pune în valoare farmecul chipurilor lor, deși adesea sunt puțin arse de soare. Câte unele poartă la gât salbe de monede de argint, ca femeile ȝiganilor, sau chiar de aur, ca evreicele, care își împodobesc cu acestea și frumoasa lor tichie înflorită cu mărgăritare fine; dar trebuie să te gândești că țărăncile române sunt foarte departe de a putea ajunge vreodată la un asemenea lux⁶².

Contrastând cu părerile prezentate mai sus, englezul Nathaniel Burton consideră că țărani români, la adăpostul pălăriilor mari, au o privire hoțescă și cruntă; bărbații poartă o cămașă lungă, un brâu la care are au legate punga de tutun, amnarul și briceagul, ȝtari, sandale; au părul lung și mustați, haine de postav, căciuli de oaie și papuci turcești. „Locuitorii au o privire hoțescă și cruntă sub pălării mari, de formă joasă; sunt informat că nu respectă prea mult proprietatea altora; în afară de această pălărie mare de formă puritană, ei poartă o cămașă care le ajunge până la genunchi cu un brâu, la care sunt legate în față punga de tutun, briceagul și amnarul; au ȝtari scurți și sandale ale căror noȝite sunt înfășurate în jurul piciorului și prinse de un fel de obiele de lână; ei poartă și părul lung și mustață, dar barba a ieșit cu totul din uz, în afară de unele persoane foarte bătrâne din locuri îndepărtate ale țării; câțiva locuitori poartă o haină dintr-un postav cafeniu închis, alcătuit dintr-o bondiță lungă, pantaloni largi, o căciulă de piele de oaie; vezi și unii cu ilicul turcesc, împodobit pe spate și cu papucii turcești - aceștia cu pălăria mare au o înfăȝurare ciudată; ei combină totuși costumele din Europa cu cele din Asia⁶³.

Franțuzaica Ami Boue s-a arătat interesată de modelul cultural vestimentar al românilor din Țara Românească, model pe care l-a asemănat celui bulgăresc și căruia i-a găsit și unele influențe ungurești. Căciulile mari de oaie, mustațile lungi și hainele albe ale românilor le dădeau acestora un aer sălbatic, în opinia călătorei franceze, care a sesizat și contrastul ciudat existent între acești oameni și boierii care începeau încet, dar sigur să adopte modelul vestimentar occidental: „Țărani din Țara Românească au un costum apropiat celui al bulgarilor, cu excepția ȝtarilor, un pantalon de pânză albă asemănător cu ai noștri. O cămașă scurtă depășește puțin genunchiul și este ȝinută de o centură de piele neagră numită brăcinar. Restul îmbrăcăminteii este format dintr-o vestă albă, un ilic rotunjit, uneori de altă culoare sau de un mintean scurt, ciorapi scurți de lână sau numai câteva cârpe, opinci sau călțuni grei și cu o enormă căciulă din piele. Călțunii lor sunt în parte ungurești, cu tălpi de lemn și cu pielea închisă simplu deasupra. Căciulile sunt din piele de oaie, cu lână brună, neagră sau albă și au forma celor ale grenadirilor; acestea, alături de mustațile lungi și de hainele lor albe, le dau românilor un aer sălbatic. Pentru frig ei au de asemenea mănuși fără degete, șube albe, bucăȝi de piele de oaie numite cojoace mai mult sau mai puțin lungi, care adesea nu depășesc genunchii sau chiar bucăȝi mai mari, bunde ungurești, cusute din piele galben-brun, pe care florile brodate dau un efect bizar. Dacă sunt în călătorie, au agățată de

⁶² *Ibidem*, p. 668.

⁶³ *Călători străini...*, vol. III, p. 583.

curea o mică pungă din piele neagră în care își pun proviziile...Femeile țăranilor au capul acoperit cu un tulpă, pe când fetele lor au capul gol, pletele împletite în cozi, atârând pe spate și ornate cu flori. Ele au fuste sau mai simplu în timpul verii, cămăși și fote, ca bulgăroaicele și uneori centuri țesute. Încălțăminte lor, ca și a bărbaților, este formată din opinci și călțuni; acestea sunt puse peste ciorapi groși de lână, în așa fel încât picioarele seamănă cu ale unui elefant. Vara este mult mai agreabil de a le vedea în picioarele goale; și când plouă sau când spală rufe, pudoarea nu pare să le ferească de a-și ridica cămașa mult deasupra genunchiului⁶⁴.

Concluzii. În urma celor prezentate mai sus, este destul de dificil de stabilit unde încep influențele vestimentare orientale și care este limita de pătrundere a elementelor occidentale într-o țară aflată pe toată durata secolului al XVIII-lea în calea dorințelor de cucerire a trei mari imperii: Imperiul Otoman, Imperiul Habsburgic și Imperiul Rus. Știm cu certitudine că veșmintele românești sunt influențate de moda orientală prin intermediul domnitorilor fanarioți care impun portul oriental tuturor funcționarilor publici. Prin urmare, marile familii boierești se îmbrăcau oriental, cheltuind sume imense de bani pe haine aduse din Siria și India, dar în același timp aveau legături politice, culinare și economice cu occidentul vest-european. Vorbeau italiana și franceza, comandau, prin intermediul românilor din Transilvania, profesori de limba franceză și de pian pentru copiii lor. Familia Văcăreștilor este cea care în a doua jumătate a secolului al XVIII-lea scrie printre primele poezii în limba română, în timp ce tineretul educat de revoluționarii francezi ajunși în principate decide că venise timpul eliberării de sub influența Orientului. Epoca lui Napoleon a reprezentat pentru Țara Românească redeșteptarea spiritului Occidentului cruciat. În prima jumătate a secolului al XIX-lea, în numai 20 de ani, societatea cultivată din Țara Românească devine o copie fidelă a celei pariziene. Ironizat în primii ani, costumul occidental devine în foarte scurt timp principalul veșmânt al elitelor politice și intelectuale române. În București, în toate saloanele, se vorbea cel mai des în limba franceză. Orientul veșmintelor largi, al șalurilor indiene, al bărbilor stufoase și al șalvarilor dispăruse sau dispărea treptat odată cu bătrânii boieri, nostalgici după vremurile apuse. În această continuă pendulare între Orient și Occident, lumea tradițională românească poate fi descoperită doar în figura țăranului român. Din punct de vedere vestimentar, acesta își păstrează costumul popular și se prezintă vederii călătorilor străini sub forma dacului coborât parcă de pe Columna lui Traian la începutul secolului al XIX-lea.

---

⁶⁴*Ibidem*, p. 882.

THE FASHION IN WALACHIA IN THE BEGINNING OF THE 19-TH CENTURY

Abstract

The juridical status of Walachia was determined in the 16th century from its affiliation to the “House of Peace” (dâr al ‘ahad), somewhere between the “House of war” and the “House of Islam”, meaning that Walachia maintained its political autonomy: not in war with the Ottoman Empire and no Islam law on its territory. But this autonomy was limited starting from 1716 until 1821 when the ottomans named as rulers of the Romanian country Greeks from Constantinople. Through these Greeks the oriental fashion will have a great influence in the lives of the Romanians. They will adopt the oriental beauty ideal with outsized bodies, overlapped loose-fitting clothes, sharovaries, suitable to their physical inactivity and to their custom to sit down on Turkish pillows. Therefore, the bodies of the rulers and nobles from Walachia became imposing and heavy.

The man’s costume consisted in a turban that was usually replaced with the “islic” (a sort of hat) made out of fur, with different shapes and colours depending on the rank, overlapped long and short fur-lined clothes and sharovaries. Very elegant was the costume of the Romanian women. They used to fur caps, low-necked dresses made out of silk with draped veil over the chest, larger or shorter fur clothes made out of velvet and brocade and heeled shoes.

The oriental influence in Wallachia during the 18th century can be seen in the aspects of daily life: clothes, manners, culinary customs, music and society. Every man that served in a public institution was obliged to dress and act in accordance with the Ottoman manners. Our project wants to show how the fashion influenced the relations between two countries, one more powerful than the other (The Ottoman Empire that dominates Walachia). The empire imposed his manners to act and dress to the region for almost three centuries.